

بررسی اعتبار ابعاد توانمند سازی زنان عضو صندوق های اعتباری خرد روستایی پروژه ترسیب کربن خراسان جنوبی با استفاده از روش تحلیل عاملی تأییدی

محمد جواد نعمت الهی^۱، سید حسن کابلی^{۲*}، محمد رضا یزدانی^۳، یاسر محمدی^۴

۱- دانشجوی دکتری رشته بیابان زدایی دانشکده کویر شناسی دانشگاه سمنان، javad.nematolahi@gmail.com

۲- استادیار گروه بیابان زدایی دانشکده کویر شناسی دانشگاه سمنان، ایران، نویسنده مسئول، hkaboli@semnan.ac.ir

۳- دانشیار گروه بیابان زدایی دانشکده کویر شناسی دانشگاه سمنان، ایران، m_yazdani@semnan.ac.ir

۴- استادیار گروه آموزشی ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه بو علی سینا همدان، ایران، mohamdi.62y@gmail.com

چکیده

پروژه بین المللی ترسیب کربن در راستای اهداف توسعه پایدار با تشکیل گروه های توسعه روستایی و صندوق های خرد اعتباری، همزمان با توانمند سازی زنان روستایی، افزایش آگاهی آنان نسبت به خدمات اکوسیستمی را دنبال نموده است. جهت سنجش میزان توانمند سازی زنان روستایی لازم است؛ ابتدا اعتبار ابعاد مدل توانمند سازی زنان روستایی با روش تحلیل عاملی تأییدی مورد آزمون قرار گیرد. هر یک از ابعاد توانمند سازی زنان روستایی (تأثیر بر تصمیم گیری درون خانواده، موقعیت در جامعه، سیاسی، اقتصادی و اثر بر اعتماد به نفس) در قالب یک پرسشنامه که گویه های آن در طیف لیکرت طراحی شد؛ مورد پرسش قرار گرفت. در این تحقیق از نرم افزار LISREL جهت تحلیل عاملی تأییدی استفاده گردید. نتایج روش تحلیل عاملی تأییدی تحقیق نشان داد؛ مقدار RMSEA، ۰/۰۴۳ (کمتر از ۰/۰۸۰)، می باشد؛ بنابراین مدل توانمند سازی با توجه به ابعاد شش گانه خود مورد تایید می باشد و این ابعاد به خوبی می تواند مدل توانمند سازی زنان روستایی پروژه ترسیب کربن را تبیین نمایند. همچنین نتایج تحقیق نشان داد با توجه به میزان بارهای عاملی، بعد «اعتماد به نفس (SELFCONF)»، با بار عاملی ۰/۸۹، معتبرترین شاخص برای اندازه گیری توانمند سازی زنان روستایی است و پس از آن ابعاد تصمیم گیری (DESIION)، جامعه (SOCIETY)، سیاسی (POLITICAL)، روابط زناشویی (MARITUAL) و اقتصادی (ECONOMIC)، با بارهای عاملی ۰/۸۴، ۰/۷۸، ۰/۷۵، ۰/۶۸، ۰/۴۱، به ترتیب معتبرترین متغیرها جهت اندازه گیری توانمند سازی زنان روستایی عضو صندوق های خرد اعتباری پروژه ترسیب کربن خراسان جنوبی می باشند.

واژگان کلیدی: ابعاد توانمند سازی، زنان روستایی، تحلیل عاملی تأییدی، پروژه ترسیب کربن

مقدمه

یکی از ارزش‌های اصلی توسعه پایدار، بالا بردن سطح کیفیت زندگی و توانمندسازی انسان‌ها می‌باشد که تحقق عدالت اجتماعی یکی از مهم‌ترین ملزومات پایداری توسعه است. در واقع، ارزش‌های اصلی توسعه پایدار را باید در ارتقای کیفیت زندگی، یعنی توانمندسازی زنان و مردان در تأمین نیازهای اساسی، تلاش در راستای رفع اختلاف طبقاتی در جامعه، رشد آگاهی عمومی، اعتماد به نفس و اعتماد عامه مردم به اهداف توسعه و حفظ امنیت و آزادی جستجو کرد. زنان تقریباً نیمی از افراد هر جامعه را تشکیل می‌دهند و سازندگان و پرورش‌دهندگان نسل‌های آینده محسوب می‌شوند. آن‌ها منبع انسانی بالقوه مهمی در توسعه اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی کشور هستند؛ از این رو، توجه ویژه به مسیر پیشرفت و توانمندی آن‌ها ضرورت دارد. به هنگام روبه رو شدن با تداوم فقر و تبعیض جنسیتی علیه زنان، ضرورت توانمندسازی آنان در ادبیات توسعه و جنسیت مدنظر قرار می‌گیرد. اعتبارات خرد به عنوان یک گزینه می‌تواند سرمایه لازم را برای زنان ایجاد کند و همچنین عاملی برای حمایت از واحدهای کوچک بهره برداری، ایجاد فرصت‌های شغلی برای نیروی کار عظیم موجود در روستاها، جلوگیری از مهاجرت روستاییان و نهایتاً تعمیم عدالت اجتماعی باشد. منظور از اعتبارات خرد عمدتاً اعتبارات کوچک و وام‌هایی است که از نظر مبلغ کوچک بوده و بدون دریافت وثیقه از طرف یک موسسه مالی به اقشار کم درآمد پرداخت می‌گردد. در خصوص مبلغ این اعتبارات بحث‌های مختلفی وجود دارد. در برخی از موارد به وام‌هایی با مبلغ کمتر از ۱۰۰ دلار و در بعضی موارد به وام‌های چند هزار دلاری نیز اعتبار خرد اطلاق می‌گردد. به نظر می‌رسد که این قبیل اعتبارات برای دو هدف عمده پرداخت می‌گردد. در مواردی که هدف، مبارزه با فقر و حمایت از اقشار آسیب پذیر جامعه به ویژه روستاییان است، مقدار آن اندک ولی در مواردی که کمک برای ایجاد شغل و حرفه و ایجاد فرصت شغلی در جوامع روستایی و شهری است؛ مبلغ آن افزایش می‌یابد. پروژه بین‌المللی ترسیب کربن، ابتکاری مشترک بین دولت جمهوری اسلامی ایران، برنامه عمران ملل متحد (UNDP)^۱ و تسهیلات زیست محیطی جهانی (GEF)^۲ با هدف جهانی کاهش گازهای گلخانه‌ای و اثرات تغییر اقلیم، هدف ملی کاهش بیابان‌زایی و هدف منطقه‌ای، بسیج جوامع محلی و توانمندسازی^۳ جوامع روستایی با هدف بهبود وضعیت اجتماعی، اقتصادی این جوامع و از بین بردن فقر و افزایش شاخص توسعه انسانی^۴ می‌باشد (یاری و همکاران، ۱۳۹۳؛ فلاحتی و همکاران، ۱۳۹۴).

^۱ Unit Nation Development Program

^۲ Global Environment Facility

^۳ Empowerment

^۴ Human development index

هدف اصلی این پروژه پایداری منابع طبیعی به خصوص در عرصه‌های احیاء شده با کاهش اتکا روستانشینان به منابع طبیعی منطقه از طریق آموزش‌های مهارتی و غیر مهارتی، ایجاد معیشت جایگزین با توانمندسازی شغلی و رفع مشکلات روستانشینان منطقه به ویژه زنان روستایی است (عبدی نژاد و همکاران، ۱۳۹۰؛ یاری و همکاران، ۱۳۹۳). در راستای اهداف محلی صندوق‌های خرد اعتباری به وسیله پروژه ترسیب کربن راه اندازی گردید که با اولویت قرار دادن فقرای روستایی و کمک به توانمندسازی خانواده‌های آنان از طریق آموزش‌های مهارتی و غیر مهارتی، زمینه دسترسی آن‌ها به وام‌های خرد را فراهم نمود و از این طریق زمینه اشتغال پایدار زنان روستایی را تسهیل نمود تا سطح توانمندسازی و کیفیت زندگی زنان روستایی بهبود یابد. هدف از انجام این پژوهش، بررسی اعتبار ابعاد توانمندسازی زنان روستایی پروژه ترسیب کربن خراسان جنوبی با استفاده از روش تحلیل عاملی تأییدی می‌باشد.

روش تحقیق

تحقیق حاضر از نظر هدف کاربردی است که با روش توصیفی-تحلیلی در محدوده اجرای پروژه ترسیب کربن در دشت حسین آباد غیناب در شهرستان سربیشه از استان خراسان جنوبی انجام گردید. روستاهای نازدشت، کسراب، حسن کلنگی، گز دز، چاه شهید اصفهانی، چاه مدرس، همت آباد، ابراهیم آباد و حجت آباد مورد توجه قرار گرفت. جامعه آماری تحقیق شامل: زنان روستایی عضو صندوق‌های خرد اعتباری پروژه ترسیب کربن می‌باشند که در منطقه مورد مطالعه ۱۱ صندوق خرد اعتباری زنان فعال می‌باشد که دارای ۲۶۵ نفر عضو می‌باشند. نمونه آماری شامل ۱۸۸ نفر از زنان روستایی عضو صندوق‌های خرد اعتباری بود که از صندوق‌های خرد، اعتبارات دریافت نموده‌اند. روش نمونه برداری سرشماری یا تمام شماری زنان دریافت کننده اعتبارات بود. ابزار گردآوری اطلاعات در این تحقیق پرسشنامه محقق ساخته بود که بخش اول پرسشنامه درباره‌ی اطلاعات مرتبط با صندوق‌های خرد اعتباری مانند: مدت عضویت در صندوق‌های خرد اعتباری، نحوه آشنایی با صندوق‌های خرد و بخش دوم پرسشنامه شامل: هر یک از ابعاد توانمندسازی زنان روستایی (تأثیر بر تصمیم‌گیری درون خانواده، موقعیت در جامعه، سیاسی، اقتصادی و اثر بر اعتماد به نفس) می‌باشد که گویه‌ها در طیف لیکرت طراحی شد. برای اطمینان از روایی پرسشنامه، کمیته تحقیق سؤالات، ابعاد مختلف پرسشنامه را مورد بررسی و تایید قرار دادند. سطح پایایی پرسشنامه تحقیق با استفاده از روش آلفای کرونباخ، $0/952$ بدست آمد که بیانگر ضریب اعتماد بالاست. مهم‌ترین هدف روش تحلیل عاملی تأییدی، تعیین میزان توان مدل عامل از قبل تعریف شده با مجموعه‌ای از داده‌های مشاهده شده است. به عبارتی تحلیل عاملی تأییدی، درصدد تعیین این مسئله است که آیا تعداد عامل‌ها و بارهای متغیرهایی که روی این عامل‌ها اندازه‌گیری شده‌اند؛ با آنچه بر اساس تئوری و مدل نظری انتظار می‌رفت؛ انطباق دارد؛ به عبارتی، این نوع تحلیل عاملی به آزمون میزان انطباق و

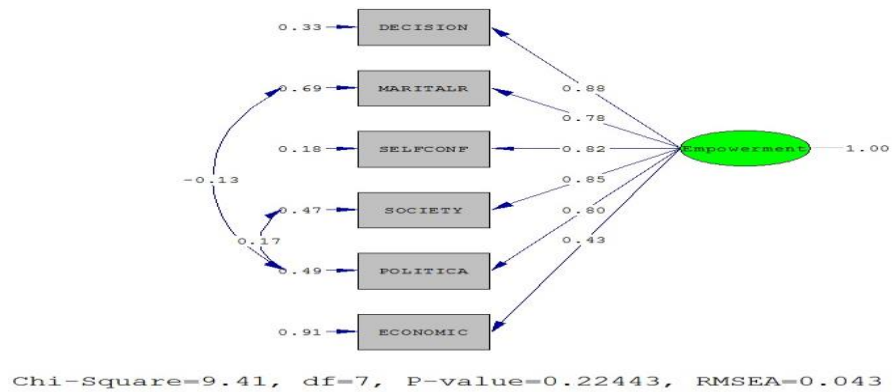
هم‌نوایی بین سازه نظری و سازه تجربی تحقیق می‌پردازد. در این روش ابتدا متغیرها و شاخص‌های مربوطه بر اساس تئوری اولیه انتخاب می‌شوند و سپس از تحلیل عاملی استفاده می‌شود تا ببینیم که آیا این متغیرها و شاخص‌ها آن طوری که پیش بینی می‌شد؛ روی عامل‌های پیش بینی شده بار (لود) شده‌اند یا این که ترکیب آن‌ها عوض شده و روی عامل‌های دیگری بار شده‌اند؟ در این نوع تحلیل عاملی پیش فرض اساسی محقق این است که هر عاملی با زیرمجموعه خاصی از شاخص‌ها ارتباط دارد. حداقل شرط لازم برای تحلیل عاملی تأییدی این است که محقق قبل از هر چیزی تعداد عامل‌های مدل را فرض کند اما در عین حال معمولاً این محقق انتظارات خود را مبنی بر این که کدام عامل‌ها بار خواهند شد؛ دخیل می‌کند. برای مثال: محقق سعی می‌کند تا تعیین کند که آیا متغیرهایی که برای ساخت و نمایش یک متغیر پنهان به کار می‌روند واقعاً متعلق به هم هستند یا خیر؟ در این تحقیق از نرم افزار لیزرل (LISREL) که نرم افزاری به منظور برآورد و آزمون مدل‌های معادلات ساختاری است جهت تحلیل عاملی تأییدی استفاده گردید.

یافته‌ها

در ابتدا شاخص‌های برازش مدل، حاکی از تایید مدل بوده (شکل ۱) و با توجه به مقدار RMSEA که ۰/۰۴۳ بود (کمتر از ۰/۰۸۰)، مدل توانمندسازی با توجه به ابعاد شش‌گانه خود مورد تایید قرار گرفت و نشان داد که این ابعاد به خوبی می‌تواند مدل توانمندسازی را تبیین کند. بر اساس تخمین‌های مربوط به پارامترهای مدل اندازه‌گیری توانمندسازی زنان روستایی، با توجه به اینکه همه روابط بین متغیرهای آشکار (ابعاد توانمندسازی) و متغیر نهفته (توانمندسازی کل) معنادار شدند (مقادیر t value بالای ۱/۹۶- و ۱/۹۶+)، لذا بر اساس نتایج، روایی و اعتبار مدل مورد تایید بوده و شش متغیر آشکار (شش بعد توانمندسازی)، به خوبی متغیر نهفته توانمندسازی را تبیین نمودند. با توجه به هم جهت بودن همه رابطه‌های بین متغیرهای آشکار با متغیر نهفته، لذا همه روابط هم‌سو و مستقیم هستند.

۱۸-۱۹ اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

شکل ۱: نتایج روش تحلیل عاملی تأییدی ابعاد توانمند سازی زنان روستایی و بارهای عاملی ابعاد توانمند سازی

بحث و نتیجه‌گیری

یکی از اهداف پروژه ترسیب کربن، بهبود شرایط اقتصادی - اجتماعی مردم محلی و ارتقاء شاخص‌های توسعه انسانی و بهبود شرایط زندگی روستاییان می‌باشد. در راستای توانمندسازی زنان روستایی، پروژه با هدف معیشت پایدار برای زنان روستایی، صندوق‌های خرد اعتباری را راه اندازی نموده است تا از این طریق با ایجاد شغل و کسب درآمد جدید برای خانواده‌های روستایی و افزایش توان اقتصادی از وابستگی اقتصادی به مراتع بیابانی بکاهد و مقدار ترسیب کربن را افزایش دهد. بیش از ۷۰ درصد زنان روستایی عضو صندوق‌های خرد، متأهل می‌باشند. نتایج تحقیق نشان‌دهنده وابستگی معیشت خانوارهای روستایی به مرتع می‌باشد؛ به طوری که شغل ۷۰ درصد همسران زنان روستایی دامداری می‌باشد؛ بنابراین ضرورت توانمندی زنان روستایی و افزایش درآمد خانوارهای روستایی و به تبع آن کاهش وابستگی به مرتع و ترسیب کربن بیشتر احساس می‌شود که با مطالعات Nigigi و همکاران (۲۰۱۷)، یاری و همکاران (۱۳۹۳)، فلاحی و همکاران (۱۳۹۲)، همخوانی دارد. میانگین سنی اعضاء صندوق‌های خرد اعتباری نشان دهنده جوان بودن زنان روستایی عضو صندوق‌های خرد می‌باشد که Lecoutere (۲۰۱۷)، اذعان دارد به واسطه جوان بودن زنان روستایی عضو صندوق‌های خرد، به دنبال یافتن شغل و درآمد مناسبی برای خانوار خود می‌باشند.

با توجه به میزان بارهای عاملی نیز بعد «اعتماد به نفس (SELFCONF)»، با بار عاملی ۰/۸۹، معتبرترین شاخص برای اندازه‌گیری توانمندسازی است. به عبارتی مهم‌ترین بعد تبیین‌کننده توانمندسازی در این مطالعه، بعد اعتماد به نفس بوده است و پس از آن ابعاد تصمیم‌گیری (DESION)، جامعه (SOCIETY)، سیاسی (POLITICAL)، روابط‌زنشویی (MARITUAL) و اقتصادی (ECONOMIC)، با بارهای عاملی ۰/۸۴، ۰/۷۸، ۰/۷۵، ۰/۶۸، ۰/۴۱، به ترتیب معتبرترین متغیرها جهت اندازه‌گیری توانمندسازی زنان روستایی بودند.

میزان خطای استاندارد نیز نشان داد که میزان دقت در برآورد متغیر نهفته بی ثباتی ازدواج، توسط شش متغیر آشکار مربوطه بسیار بالاست و از خطای کمی برخوردار بوده است. نتایج همچنین نشان می‌دهد که با توجه به مقادیر مجذور همبستگی چندگانه (R^2) که بیانگر اعتماد یا پایایی شاخص‌هاست؛ شاخص‌های آشکار از پایایی قابل قبولی برخوردار بودند. طبق نتایج، پایاترین شاخص برای اندازه‌گیری متغیر توانمندسازی، متغیر «اعتماد به نفس (SELFCONF)» بود که ۷۹ درصد از واریانس متغیر نهفته توانمندسازی را تبیین نمود. کمترین پایایی نیز مربوط به متغیر «اقتصادی (ECONOMIC)» بود که ۱۷ درصد از واریانس متغیر توانمندسازی را تبیین نمود.

علاوه بر پایایی تک‌تک شاخص‌ها که مناسب بود؛ پایایی ترکیبی متغیر نهفته بی ثباتی ازدواج نیز محاسبه شد و با توجه به اینکه بالای ۰/۶ بود؛ لذا پایایی متغیر نهفته نیز تایید شده و مشخص شد که ۹۸ درصد از واریانس متغیر نهفته توانمندسازی زنان

روستایی از طریق شش متغیر آشکار تبیین شده است که میزان تبیین شده بسیار بالایی است. بنابراین نتایج ارزیابی بخش اندازه‌گیری مدل، شواهد قابل قبولی برای اعتبار (روایی) و اعتماد (پایایی) شاخص‌ها برای عملیاتی کردن متغیر نهفته توانمندسازی زنان روستایی ارائه داد.

منابع

- فال سلیمان، م.، حججی پور، م.، ۱۳۹۰. واکاوی میزان پایداری سازمان‌های مردم نهاد در مناطق روستایی، تجربیات پروژه ترسیب کرین در خراسان جنوبی، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی. ۱۲۷-۱۰۷
- فال سلیمان، م.، صادقی، ح.، موحدی پور، م.، ۱۳۹۱. تحلیلی بر نقش پروژه ترسیب کرین در توانمندسازی زنان روستایی دشت حسین آباد غیناب، نشریه برنامه ریزی منطقه‌ای، ۲ (۸).
- فلاحی، ح.ر.، رضوانی مقدم، پ.، بهدانی، م.ع.، اقحوانی شجری، م.، جاهدی پور، س.، یاری، ع.ر.، ۱۳۹۴. اصول و مبانی ترسیب کرین، انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد.
- عبدی نژاد، غ.ع.، پویافر، الف.ح.، هادربادی، غ.ر.، ۱۳۹۰. مدیریت مشارکتی و بسیج جوامع محلی (تجربه موفق پروژه ترسیب کرین) available at: http://hablehroud.ir/file_upload/files/files/file/1263489698700000
- یاری، ع.ر.، فخر، ف.، کارگر، ع.ح.، عبدالحسینی، م.، پویافر، الف.ح.، ۱۳۹۳. گزارش سالیانه عملکرد اجرایی سال ۲۰۱۳، پروژه بین‌المللی ترسیب کرین، نشر چهار درخت، بیرجند.
- رضایی گیوشاد، ۱۳۸۶، بررسی توصیفی اثرات صندوق‌های خرد اعتباری بر توانمندسازی زنان روستایی در منطقه حسین آباد سربیشه خراسان جنوبی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران.
- Ganle, J.K., Afriyie, K., Segbefia, A.Y., 2015. Microcredit: Empowerment And Disempowerment Of Rural Women In Ghana. World Development, 66, 335-345.
- Lecoutere, E., 2017. The Impact Of Agricultural Co-operatives On Women's Empowerment: Evidence From Uganda. Journal of Co-operative Organization and Management, 5-1; 14-27. Available at <http://dx.doi.org/10.1016/j.jcom.2017.03.001>
- Ngigi Marther, W., Mueller, U., Birner, R., 2017. Gender Differences In Climate Change Adaptation Strategies And Participation In Group-based Approaches: An Intra-Household Analysis from Rural Kenya. Ecological Economics, 138; 99 –108.

هفتمین کنفرانس ملی مرتع و مرتعداری ایران

۱۸-۱۹ اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

Raihan, S., Osmani, S.R., Baqui Khalilye, M.A. 2017. The Macro Impact Of Microfinance In Bangladesh: A CGE Analysis. Economic Modelling, 62; 1-15.